

**Jadwiga Czachowska, J.
Maciejewski, Bogdan Zakrzewski**

**Stan i perspektywy warsztatu
bibliograficznego nauk o literaturze
polskiej**

Biuletyn Polonistyczny 26/4 (90), 1-10

1983

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

POLSKA AKADEMIA NAUK
INSTYTUT BADAŃ LITERACKICH

BIULETYN
POOLONISTYCZNY

KWARTALNIK

Rok XXVI

Grudzień 1983

Zeszyt 4 (90)

KRONIKA KRAJOWA

KOMITET NAUK O LITERATURZE POLSKIEJ PAN

STAN I PERSPEKTYWY WARSZTATU BIBLIOGRAFICZNEGO
NAUK O LITERATURZE POLSKIEJ¹

W ciągu ostatnich 35 lat powstały lub zostały poważnie za-
swaneowane wielkie przedsięwzięcia bibliograficzne i bio-biblio-
graficzne niezbędne dla współczesnej nauki o literaturze pol-
skiej. Bibliografia spełnia bowiem w literaturoznawstwie rolę
szczególną, ważniejszą niż w innych dyscyplinach, gdyż informuje
nie tylko o dorobku nauki, ale również o samym przedmiocie badań
- utworach literackich i ich recepcji (publikacjach, wystawie-

niach scenicznych) i z tego względu stanowi pierwszy etap każdej pracy badawczej.

Stworzenie nowoczesnego wazsztatu bibliograficznego jest głównie zasługą Instytutu Badań Literackich PAN, który od momentu powstania w 1948 r. włączył do swych zadań - obok badań historyczno- i teoretycznoliterackich oraz edytorstwa naukowego - prace dokumentacyjne o bardzo szerokim zakresie, zapewnił podstawy materialne i stworzył zespoły wysoko wyspecjalizowanych pracowników, umożliwiając w ten eposób realizowanie postulatów wysuwanych przez polonistów od początku XX wieku. Inicjatorami tych prac oraz pierwszymi kierownikami byli przede wszystkim wybitni uczeni jak: prof. prof. Kazimierz Budzyk, Alodia Gryczowa, Tadeusz Mikuleki, Roman Pollak, Zygmunt Szweykowski, Stefan Vrtel-Wierczyński oraz doc. doc. Adam Bar i Ewa Korzeniewska.

Najważniejsze z tych przedsięwzięć to bibliografia bieżąca pt. "Polska Bibliografia Literacka" oraz bibliografia retrospektywna pt. "Bibliografia literatury polskiej »Nowy Korbut«" wraz ze "Słownikiem współczesnych pisarzy polskich".

"Polska Bibliografia Literacka" (PBL) wydawana jest systematycznie w postaci tomów za poszczególne lata (do r. 1981 ukazało się 27 tomów za lata 1944/1945-1976), z których każdy zawiera ok. 40 000 opiewów bibliograficznych. Jest to wydawnictwo monumentalne ze względu na bardzo szeroki zakres i zasięg. Obejmuje teksty literackie, naukę o literaturze, krytykę literacką, recepcje literatur obcych w Polsce, materiały dotyczące polskiego życia literackiego, kompletną bibliografię teatralną; obok książek rejestruje zawartość literacką ok. 900 czasopism polskich wydawanych w Polsce i na emigracji (w tym również dzienników oraz pism sławistycznych wydawanych za granicą, repertuar

teatrów polskich, a od 1966 r. nadto wystawienia telewizyjnych sztuk, słuchowiska radiowe, polskie filmy fabularne. Wszystkie to sprawia, iż z PBL korzystają nie tylko historycy literatury polskiej, ale również badacze recepcji literatur obcych w Polsce, teatrologi, badacze kultury literackiej. "Polska Bibliografia Literacka" opracowywana do 1963 r. pod kierunkiem prof. dra Vrtel-Wierczyńskiego - której referentami a obecnie redaktorami są kolejno poezycy członkowie zespołu autorskiego, a redaktorem naukowym był do 1966 r. doc. W. Suchodolski, a następnie doc. dr hab. J. Czachowska - jest opracowywana niezwykle sprawnie przez zespół Pracowni Bibliograficznej IBL w Poznaniu. Bibliografia ta natrafia jednak na poważne trudności wydawnicze, jej opóźnienie wzrasta tak, że obecnie oczekują druku w PWN aż cztery tomy za lata 1977-1980².

"Bibliografia literatury polskiej »Nowy Korbut«" będąca słownikiem bio-bibliograficznym stanowi podstawę do badań nad literaturą polską do okresu Młodej Polski. W latach 1963-1981 wydane zostały tomy: 1-3 Pięmiennictwo staropolskie pod red. prof. dra R. Pollaka (wyd. 1963-1965); t. 4-6 Oświecenie, oprac. doc. dr hab. E. Aleksandrowska, z zespołem (wyd. 1966-1972); t. 7-9 Romantyzm, oprac. pod red. mgr I. Śliwińskiej i dra S. Stupkiewicza (wyd. 1968-1972); t. 13-16 Literatura pozytywizmu i Młodej Polski pod red. prof. dra J. Maciejewskiego (wyd. 1970-1972, t. 16 vol. 2 - w druku); oraz tomy monograficzne: 12 - J.I. Krąszewski, oprac. mgr I. Śliwińska, dr S. Stupkiewicz i mgr W. Rożkowska-Sykałowa (wyd. 1966); 17 - Bolesław Prus, oprac. dr T. Tyżkiewicz (wyd. 1981). W przygotowaniu są dalsze tomy monograficzne poświęcone Mickiewiczowi, Słowackiemu, Sienkiewiczowi, Orzeszkowej, Kasprońcowi, Wyspiańskiemu, Żeromskiemu.

Dla literatury po 1918 r. analogicznym do "Nowego Korbuta" opracowaniem jest "Słownik współczesnych pisarzy polskich" wydany w dwu seriach: s. I (przygotowywana pod red. doc. dr hab. E. Korzeniewskiej, t. 1-4 wydane w l. 1963-1966) obejmuje pisarzy, którzy rozwinęli twórczość w latach 1918-1950. Seria II pod red. doc. dr hab. J. Czachowskiej obejmuje twórców działających w latach 1950-1965 (t. 1-3 wyd. w 1977-1980).

Wobec ukazywania się poszczególnych tomów "Nowego Korbuta", jak i "Słownika współczesnych pisarzy polskich" w różnych latach, niektórych nawet przed laty dwudziestu, problem stanowi brak opiewów pozycji później wydanych oraz informacji i korektur wynikających z późniejszych badań naukowych i to zarówno, gdy chodzi o biografię, jak i bibliografię pisarzy.

W zakresie bibliografii bieżącej cennym uzupełnieniem PBL są następujące prace: bibliografia nauki o literaturze polskiej i innych literatur słowiańskich opracowana za okresy pięcioletnie z okazji kolejnych Międzynarodowych Kongresów Słowistów (wydane zostały zestawienia za lata 1958-1962, 1963-1967, 1968-1972, a opracowywany ostatnio pod red. doc. dr hab. J. Czachowskiej opiew za lata 1972-1981 ma zostać wydany w 1983 r.) oraz adnotowane opiew prac naukowych wydawane jako dodatek do "Biuletynu Polonistycznego". Kwartalnik ten nadto podaje raz w roku - opartę na ankietach obejmujących całe środowisko polonistyczne w kraju - bibliografię prospektywną zawierającą informacje o pracach będących w toku opracowywania.

W zakresie bibliografii retrospektywnej opracowane zostały obok "Nowego Korbuta":

- miniaturyzacja "Nowego Korbuta" - przewodnik bio-bibliograficzny "Pisarze polscy" pod naczelną redakcją prof. dra J. Maciejewskiego, przeznaczony dla szerszego kręgu odbiorców,

obejmujący około 3000 haseł pisarzy od staropolezczyzny po współczesność w jednym układzie alfabetycznym, doprowadzając informacje do r. 1981 (wydawnictwo w 3 tomach zostanie oddane do druku w 1983 r.).

- Bibliografia zawartości literackiej czasopism XIX i XX w. (do 1939 r.) opracowana w kartotece, początkowo pod kierunkiem doc. A. Bara, a następnie przewieziona w 1953 r. do Warszawy, gdzie do 1970 r. kontynuowano jej uzupełnianie i melioracje pod kierunkiem doc. W. Suchodolskiego, a od 1967 r. prof. dra E. Jankowskiego. Kartoteki liczą około 900 000 opisów bibliograficznych z około 2000 czasopism i mimo niedostatków opracowania (co uniemożliwia druk) służą historykom literatury, edytorom i krytykom jako bogate źródło informacji. Uzupełnieniem kartotek warszawskich są kartoteki zawartości literackiej około 200 czasopism wielkopolekich, pomorskich i śląskich opracowane pod kierunkiem prof. S. Vrtel-Wierczyńskiego (około 130 000 opisów).

- Bibliografia pt. "Literatura polska i teatr w latach II wojny światowej" o zasięgu i zakresie analogicznym do PBL opracowane w latach 1970-1982 przez J. Czachowską, M.K. Maciejewską i T. Tyżkiewicz, obejmująca około 25 000 opisów bibliograficznych, m.in. zawartość literacką około 900 czasopism polskich wydawanych w kraju (konspiracyjnie) i na obczyźnie. Opracowana w 3 tomach zostanie wydana w latach 1983-1985.

- "Słownik pseudonimów pisarzy polskich" pod naczelną redakcją prof. dra E. Jankowskiego, gromadzący około 50 000 pseudonimów używanych przez pisarzy od staropolezczyzny po rok 1970. Praca ta znajduje się w stadium redagowania i przewidziana jest do druku w najbliższych latach.

Obok wymienionych wyżej prac bibliograficznych obejmują-

cych duże obzary literatury i nauki o literaturze, opracowywanych przez pracowników IBL, powstały w okresie powojennego 30-lecia liczne prace w większym zakresie lub zsięgu terytorialnym cenne dla badań literackich, jak np.:

- Bibliografia piśmiennictwa polskiego na Śląsku XVII-XVIII w. "Śląski Korbut". Praca zbiorowa pod kierunkiem prof. dra J. Zareby (t. 2 wydano w r. 1980).

- Monografie bibliograficzne wybitnych pisarzy, jak np. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, oprac. przez A. Gryczową i I. Rostkowską (wyd. 1962); Mikołaja Reje oprac. przez I. Rostkowską (wyd. 1970); Juliana Tuwima, oprac. J. Stradeckiego (wyd. 1959); Władysława Broniewskiego, oprac. przez F. Lichodziejewską (wyd. 1973). Bibliografie wybitnych historyków literatury, jak np.: Stanisława Pignonia, oprac. Z. Nowak (wyd. 1961 i 1972); Juliana Krzyżanowskiego, oprac. Z. Świdwińska-Krzyżanowska i M. Bokszczanin (wyd. 1973) i inne.

- Bibliografie poszczególnych gatunków literackich, jak np. "Dramat staropolecki od początków do powstania Sceny Narodowej" pod red. nauk. prof. dr A. Gryczowej (t. 1-2 wyd. 1965, 1976, dalsze tomy - w przygotowaniu), czy "Bibliografia powieści polskiej 1601-1800, oprac. J. Rudnicka (wyd. 1964).

- Bibliografie zawartości poszczególnych ważnych czasopism literackich i kulturalno-społecznych, jak np. "Pamiętnika Literackiego" za l. 1887-1939, oprac. Z. Świdwińska (wyd. 1948) i jej kontynuacja za lata 1946-1962, oprac. J. Gawałkiewicz (wyd. 1964), lub seria "Materiały Bibliograficzne" wydawane przez IBL (t. 1-7 w latach 1956-1959, m.in. bibliografia "Głosu" 1886-1899, "Krytyki" 1899-1914). Opracowania bibliografii zawartości dalszych 20 czasopism pozostały w kartotekach IBL.

Pełną informację o spisach bibliograficznych, słownikach i innych pracach dokumentacyjnych (również nie publikowanych) podaje "Przewodnik Polonisty" opracowany przez J. Czachowską i R. Lotha w serii Vademecum Polonisty (wyd. 1 - 1974, 2 - 1981), umożliwiający sprawne posługiwanie się całym tym zasobem.

wnioski i postulaty

Mimo obecnych trudności etatowych, finansowych i wydawniczych, prace bibliograficzne i dokumentacyjne powinny być nadal systematycznie rozwijane. Niemożność wykonania dużych prac zespołowych w uczelniach wyższych obciążonych dydaktyką sprawia, iż wykonanie tych prac powinno nadal należeć do podstawowych zadań Instytutu Badań Literackich PAN, który posiada dobrze zorganizowane zespoły specjalistyczne i duże doświadczenie w tym zakresie. Na wykonanie przedsięwzięć, obejmujących szerokie obszary literatury i nauki o literaturze, IBL powinien mieć zapewnione odpowiednie fundusze, odpowiednią liczbę arkuszy w planie wydawniczym PAN (sama "Polska Bibliografia Literacka" zajmuje rocznie około 160 arkuszy wydawniczych) oraz powinien przeznaczyć na te prace kilka nowych etatów, które - ze względu na przechodzenie na emeryturę dotychczasowych autorów tych prac - umożliwiłyby ezybkie przygotowanie kadry młodych pracowników tej specjalizacji.

Najważniejsze zadania bibliograficzne to:

- kontynuowanie opracowywania "Polskiej Bibliografii Literackiej" z zachowaniem dotychczasowego zakresu, zasięgu oraz zasad doboru materiału. Zasady te sprawiają, że bibliografia ta ma charakter prymarny, zapewnia dostateczną podstawę dokumentacyjną również dla przyszłych badań, zwłaszcza nad literaturą i życiem literackim po 1945 r. PBL stanowi podstawę dla opracowania in-

ných bibliografii o węższym zakresie (dotyczących poszczególnych epok, pisarzy, tematów czy gatunków). Potrzebna byłoby uzupełnienie PBL episem nie uwzględnionych dotąd utworów literackich, publikowanych poza cenzurą po 1976 r. Równocześnie należy podjąć usilne starania o przyspieszenia produkcji wydawniczej kolejnych roczników.

- Kontynuowanie prac nad "Bibliografią literatury polskiej »Nowy Korbut«": a) ukończenie opracowywania i wydanie zeległych tomów; b) możliwie szybkie rozpoczęcie prac nad tomami suplementów do poszczególnych serii, zwłaszcza do "Piśmiennictwa staropolskiego", "Oświecenia", "Romantyzmu". Cenną jest możliwość włączenia do organizowania przedsięwzięcia wybitnych specjalistów, którzy uczestniczyli w opracowaniu "Nowego Korbuta" i którzy mogą zapewnić właściwe prowadzenie dalszej pracy (doc. dr hab. E. Aleksandrowska, doc. dr hab. T. Witczak). Zgromadzenie przy opracowywaniu suplementów materiałów odpowiadających aktualnemu stanowi badań oraz stworzenie zespołu młodych pracowników o odpowiednich kwalifikacjach pozwoli w przyszłości przystąpić do wydania nowej edycji dzieła.

- Natomiast, jeżeli idzie o dalsze prace nad "Słownikiem współczesnych pisarzy polskich" to - w związku z rozprawdzeniem wydanych dotychczas dwu serii tylko w obiegu zamkniętym - należy pilnie wydać nowy słownik bibliograficzny pisarzy tworzących po 1918 r. o nieco zmienionej koncepcji (należy zastosować m.in. selekcję materiałów w opracowaniach) z doprowadzeniem informacji możliwie na bieżąco.

- Należy przemyśleć sprawę zabezpieczenia nie przeznaczonych do druku kartotek "Bibliografii literackiej zawartości czasopism polskich XIX i XX w. (do r. 1939)" przez odbicie w kilku egzemplarzach techniką kserograficzną (przy użyciu aparatów za-

pewniających trwałość odbitek) lub poprzez zmikrofilmowanie. Gdy idzie o "Bibliografię literacką czasopism śląskich, wielkopolskich i pomorskich" celowe byłoby uzupełnienie kartoteki i ewentualne wydrukowanie tej bibliografii metodą małej poligrafii.

- Ze względu na dużą wagę dla badań historycznoliterackich opanowania zawartości najważniejszych czasopism kulturalno-społecznych XIX i XX wieku celowe jest opracowywanie i wydawanie kolejno bibliografii zawartości (pełnej) wybranych czasopism. Należy przy tym rozpocząć od wydania tego typu prac już gotowych, znajdujących się w kartotekach IBL (np. "Wiadomości Literackie" 1934-1939 czy "Prawdy" 1881-1915).

- Należy kontynuować publikację w "Biuletynie Polonistycznym" adnotowanych opisów prac naukowych ("Not Informacyjnych"), pełniących funkcję szybkiej informacji. Powinna też być kontynuowana publikacja bibliografii nauki o literaturze polskiej i innych literaturach słowiańskich za okresy 5- lub 10-letnie, która stanowi cenny informator podręczny dla badań naukowych i dydaktyki uniwersyteckiej.

- Należy kontynuować gromadzenie materiałów do bibliografii słowników i innych opracowań dokumentacyjnych dotyczących literatury polskiej i szeroko rozumianego życia literackiego w Polsce za okres po 1978 r., do którego to roku doprowadzone są informacje w "Przewodniku Polonisty".

Obok wymienionych wyżej zadań cenne dla nauki o literaturze polskiej byłoby opracowanie szeregu bibliografii o węższym zakresie (do wykonania których mogłyby się włączyć ośrodki uniwersyteckie) o mianowicie:

- opracowanie bibliografii teorii literatury i metodologii badań literackich, rejestrującej prace autorów polskich (temat

ten mógłby zostać wykonany w ramach problemu węzłowego);

- z bibliografii gatunków literackich szczególnie ważnych dla historii literatury staropolskiej i Oświecenia opracowanie: bibliografii literatury mieszczańskiej, bibliografii literatury politycznej, bibliografii śpiewników i modlitewników XVI-XIX w., która stanowiłaby podstawę dla badań nad kształtowaniem się litery i polskiej;

- opracowanie indeksu do wydania narodowego i jubileuszowego "Dzieł" Adama Mickiewicza.

W dalszej perspektywie warto byłoby kontynuować prace nad bibliografią metodyki nauczania języka polskiego, podjąć opracowanie folklorystyki polskiej, bibliografii literatury dla młodzieży, przy czym jeżeli chodzi o okres po 1945 r. - podstawą może być "Polska Bibliografia Literacka".

Osobną sprawą jest potrzeba opracowania słowników gatunków literackich i tematów (słowniki te powinny zostać opublikowane w serii Vademecum Polonisty) oraz albumu autografów pisarzy polskich z próbkami ich piśma.

¹ Ekspertyza wykonana w ramach prac KNoLP PAN przez Komisję w składzie: prof. dr B. Zakrzewski (przewodniczący), doc. dr hab. J. Czachowska i prof. dr J. Maciejewski. W opracowaniu wykorzystano odpowiedzi na ankietę rozesełaną w marcu 1982 r. do członków Komitetu, samodzielnych pracowników naukowych uniwersyteckich Instytutów Filologii Polskiej oraz WSP, IBL PAN oraz wypowiedzi w dyskusji na posiedzeniu KNoLP w dniu 1 XII 1982 r. i spotkaniu z gronem innych specjalistów w dniu 20 I 1983 r.

² W roku 1983 ukazał się tom PBL za rok 1977.

Opracowali

doc. dr hab. J. Czachowska

prof. dr J. Maciejewski

prof. dr B. Zakrzewski